

Fuks, Marian

"Preliminary inventory of the Jewish daily and periodical press published in the Polish language 1823-1982",
oprac. P. Glikson, Jeruzalem 1983 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 24/4, 105-108

1985-1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Preliminary Inventory of the Jewish Daily and Periodical Press Published in the Polish Language 1823—1982, oprac. P. Glikson, Jeruzalem 1983, ss. XV+70+19 (wstęp w jęz. hebrajskim).

Nakładem Ośrodka Badawczego Historii Żydów Polskich, działającego pod kierunkiem profesora Chone Shmeruka z Instytutu Historii Żydów przy Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie (The Hebrew University of Jerusalem, Institute of Jewish Studies — Center for Research on Polish Jewry) ukazał się pierwszy zeszyt z cyklu „Żydzi polscy”: Serie Bibliograficzne („Polish Jewry”: Bibliographical Series, 1).

Autorem tego zeszytu jest zmarły w 1983 r. Paul Glikson, demograf, etnograf, i bibliograf, działający — do swojej przedwczesnej śmierci — na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie. Z doktorem Gliksonem, również byłym redaktorem wydawanego w Jerozolimie czasopisma „Jewish Cultural News” (posiadającego także wersję w języku rosyjskim: „Nowosti Jewriejskoj Kultury”), korespondowałem w związku z publikacją w tym periodyku mojego artykułu *Jewish martyrology and ghetto themes in musical compositions* (którego przekładu z języka polskiego dokonał sam Glikson na podstawie publikacji w „Biuletynie ŻIH”¹, a także w związku z jego pracami nad bibliografią prasy żydowskiej w Polsce. Wówczas dr Glikson był pracownikiem Institute of Contemporary Jewry Uniwersytetu w Jerozolimie. Uczestnicząc w sierpniu 1981 r. w VIII Światowym Kongresie Nauk Judaistycznych w Jerozolimie (Eighth World Congress of Jewish Studies in Jerusalem 1981), gdzie w sekcji poświęconej zagadnieniom prasy codziennej i periodycznej (Session C/45 — Periodicals and Newspapers) wygłosiłem referat na temat *Prasa żydowska w Polsce między dwiema wielkimi wojnami — jej rola i znaczenie w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym*, poznałem Paula Gliksona osobiście i spędziliśmy wiele godzin na dyskusjach związanych ze wspólnymi zainteresowaniami, szczególnie dotyczącymi dziejów prasy żydowskiej — nie tylko w Polsce. Przy okazji dowiedziałem się, że urodził się on w 1921 r. w Warszawie, do roku 1940, a więc do czasu przesiedlenia Żydów do getta, mieszkał w domu przy ul. Hożej 39, którego współwłaścicielem był jego ojciec. Jako żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie brał udział w bitwie pod Monte Cassino, gdzie został ranny. Po wojnie wyjechał do Izraela, ukończył studia na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie i tam pozostał, zajmując się pracą naukowobadawczą. Jego zainteresowania prasą żydowską, i to przede wszystkim w języku polskim, nie są więc przypadkowe.

Ostatnimi laty prace badawcze nad prasą żydowską w ogóle, a wydawaną w Polsce w szczególności, znacznie się w Izraelu ożywiły, m.in. dzięki powołaniu przed paru laty na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie Ośrodka Badań Hi-

¹ M. Fuks, *Martyrologia i getto w muzyce*, „Biuletyn ŻIH”, 1973, nr 2—3 (86—87), s. 239—244 (dalej: „Biul. ŻIH”); „Jewish Cultural News”, London—Jerusalem 1974, nr 8 (także „Nowosti Jewriejskoj Kultury”, 1974, nr 8).

storii Żydów w Polsce (Center for Research on Polish Jewry), na którego czele stanął profesor Chone Shmeruk, również rodem z Polski. Profesor Shmeruk podczas mojego pobytu w Jeruzolimie w 1981 r. mówił mi o — śmiało tak to można określić — gigantycznym zamierzeniu opracowania bibliografii żydowskiej prasy codziennej, periodycznej i nieperiodycznej, nie wyłączając efemeryd, jednodniówek i kalendarzy wydawanych we wszystkich „językach żydowskich”, tzn. w hebrajskim (iwrit), w żydowskim (jidisz), a także w ladino (zwanym także „spaniol”) — dziś zanikającym języku Żydów hiszpańskich, północnoafrykańskich i bałkańskich, oraz w kilkudziesięciu językach krajów Europy i innych kontynentów, gdzie Żydzi zamieszkiwali i zamieszkują oraz wydają swoją prasę w językach krajowych. Prace nad tą bibliografią, raczej swojego rodzaju encyklopedią, są obliczone na lata, przy czym zaangażowana ma być grupa specjalistów z wielu krajów. Na IX Kongresie w Jeruzolimie, przewidzianym na sierpień 1985 r.¹, mają być omówione szczególnie dotyczące ich udziału w pracach nad edycją o nie sprecyzowanej bliżej liczbie tomów.

Właśnie w ramach tych przygotowań Gliksonowi powierzono przygotowanie bibliografii, która niedawno dotarła do naszych rąk. Jej wersję, jeszcze „w rozsypce” i nie ukończoną, pokazywał mi Glikson w Jeruzolimie, nazywając materiał przezeń zebrany „wstępny inwentarzem”. Zajmował się na razie wyłącznie prasą żydowską wydawaną w języku polskim, ale nie tylko w Polsce, lecz także w różnych krajach, m.in. w Izraelu.

Ogółem inwentarz obejmował ponad 520 pozycji-tytułów, co w stosunku do spisu za lata 1918—1939, opracowanego przez warszawskiego bibliografa Izraela Szajna i opublikowanego wraz z własnymi uzupełnieniami przez niżej podpisanego² (a obejmującego ogółem 363 tytuły), jest znaczącym uzupełnieniem. Wprawdzie do okresu 1918—1939 Glikson niewiele dodał, ale liczba pozycji wzrosła dzięki objęciu cezurą lat poprzedzających okres Drugiej Rzeczypospolitej, a więc także wieku XIX (rozpoczynając od 1823 r., daty ukazania się w Warszawie „Dostrzegacza Nadwiślańskiego”), oraz lat II wojny światowej i okresu powojennego, do roku 1982. Ponadto włączył Glikson 14 tytułów wydawanych w kilku stolicach Europy i w Nowym Jorku³. Osobno zawarł bardzo ciekawą informację o tytułach gazet i czasopism wydawanych w języku polskim w Izraelu, przeważnie w Tel-Awivie. Z 34 wymienionych przezeń tytułów najdłużej ukazywał się i ukazuje dotychczas (od 1958 r. codziennie z wyjątkiem sobót, w objętości 8—16 stron) dziennik w ję-

¹ Organizatorzy zaaprobowali z kilku przedstawionych przez autora propozycji referat *Prasa żydowska w języku polskim — jej rola i znaczenie w kształtowaniu się stosunków polsko-żydowskich*.

² I. Szajn, *Bibliografia dzienników i czasopism żydowskich wydawanych w Polsce w latach 1918—1939 w języku polskim* (oprac. i uzupełn. M. Fuks), „Biul. ŻIH”, 1971, nr 2 (78), s. 107—132; *Bibliografia żydowskiej prasy młodzieżowej wydawanej w Polsce w latach 1918—1939 w języku polskim*, tamże, 1975, nr 2(94), s. 103—113; *Bibliografia wydawnictw nieperiodycznych dotyczących żydowskich instytucji i organizacji społecznych działających w Polsce w latach 1918—1939 (wydawanych w języku polskim)* tamże, nr 3(95), s. 105—112. Poza tym Glikson w spisie literatury podaje także 23 prace M. Fuksa publikowane na łamach „Biuletynu ŻIH”, „Rocznika Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” i „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej” oraz książkę *Prasa żydowska w Warszawie 1823—1939*, Warszawa 1979.

³ Są to — w Londynie: „Biuletyn” („Bulletin of Polish-Jewish Affairs”), 1940—1945, nieregularny, wydawany przez Komitet Organizacyjny dla Spraw Reprezentacji Żydostwa Polskiego; „Przyszłość — The Future. Pismo Periodyczne Poświęcone Sprawom Żydostwa”, 1941—1942 (ukazywało się prawdopodobnie nieregularnie); „Wiadomości Żydowskie — Jewish News”, tygodnik 1941—?; „Żołnierz Polski-Żyd. Jednodniówka wydana z okazji Świąt Nowego Roku Wyznania Mojżeszowego”, 29 IX 1943. W Paryżu: „Przyszłość. Organ Żydów Polskich”. Wychodzi 3 razy na miesiąc, nr 1, 27 IV 1940—? W Rzymie (?): „Nasz Głos. Biuletyn Informacyjny Żol-

zyku polskim, noszący dawniej nazwę „Izraelskie Nowiny i Kurier” (nazwa pochodzi z połączenia dwu gazet: „Kurier” i „Nowiny”), a od paru lat „Nowiny-Kurier”. Również długo ukazywał się założony w 1949 r. tygodnik „Przegląd”, który do roku 1982 kilkakrotnie zmieniał nazwę („Przegląd Wydarzeń w Izraelu”, „Przegląd Izraelski” itp.)⁵.

W wstępie autor wspomina również o prasie wydawanej nie przez Żydów, ale Żydom wyłącznie poświęconej. Jest to prasa antysemityczna, najczęściej brutalnie ekstermistyczna⁶. Znajdujemy także wzmiankę o kilku poświęconych Żydom polskim⁷ czasopismach wydawanych w Polsce w językach europejskich.

Wykorzystana przez Gliksona obszerna literatura, obejmująca 118 prac w róż-

niem — „Zyda 2 Korpusu”, miesięcznik wydawany przez Duszpasterstwo Wyznania Mojżeszowego 2-go Polskiego Korpusu, nr 1—8 (?), 1946. W Wiedniu: „Almanach Żydowski za Rok 5678 (1917—1918)”, 1918, wyd. K. Meisel. W Sztokholmie: „Przegląd. Czasopismo Związku Żydów Polskich w Szwecji”, miesięcznik (?), 1970—1982 (?); „Przekrój” (częstotliwość nie ustalona), wydawany przez Związek Żydów Polskich w Szwecji, 1946—1948. W Kopenhadze: „Czasopismo Żydów polskich w Danii „Kronika — di Kronik” (1971—1982 [?], w jęz. polskim i jidisz); „Od nowa” (cza. ?), wyd. Bund w Danii (w jęz. polskim, jidisz, duńskim). W Nowym Jorku: „Nasza Trybuna” („Our Tribune”). Pismo Żydów Polskich, miesięcznik wydawany pod auspicjami Amerykańskiej Federacji Żydów Polskich (w jęz. polskim i angielskim), 1940—1951.

⁵ Ponadto ukazywały się: „Co najciekawsze” — miesięcznik, 1956—1957 (?); „Co tydzień powieść”, 1956—1957 (?); „Echo tygodnia”, 1956—1961; „Echo Izraela”, nieregularnie (Jeruzolima), 1959; „Fakty”, tygodnik, 1957—1958; „Gazeta Tymczasowa”, dwa razy w tygodniu, 1948—1949; „Głos Informacyjny”, nieregularnie, 1956; „Głos Izraela. Bezpartyjna Gazeta Ilustrowana”, 1953; „Głos Ludu. Informacyjny Biuletyn Komunistycznej Partii Izraela”, miesięcznik (?), 1949; „Iskry”, ilustrowany magazyn, dwutygodnik, 1961—1962; „Izrael — Fakty, Cyfry, Daty”, Jeruzolima 1958; „Izrael”, nieregularnie (Jeruzolima), 1964—1966; „Jednodniówka Związku Byłych Studentów Wyższych Uczelni Polskich w latach 1945—50 w Izraelu”, 29 IV 1952; „Kronika Tygodniowa” 17 X 1952—3 II 1953, następnie pod zmienioną nazwą „Kronika Izraelska” do 17 IX 1953; „Kurier”, dziennik, 1956—1957; „Kurier Izraelski”, przez pewien czas ukazywał się pod nazwą „Express Izraelski”, dziennik, 1954; „Nasza Droga”, miesięcznik, 1971; „Nasza Myśl” XI 1952 (Tel-Aviv—Jeruzolima); „Nasza Walka”, tygodnik 1958—1965; „Nowa Gazeta” 1955—1956; „Nowa Polska”, efemeryda, 1954; „Nowiny Poranne”, dziennik, 1952—1958, następnie połączone z dziennikiem „Nowiny-Kurier”; „Nowiny Izraelskie”, 1952—1958; „Od nowa”, dwutygodnik, w pewnym okresie tygodnik, 1958—1965; „Opinia. Tygodnik Społeczno-Polityczny”, 1950—1951; „Po prostu w Izraelu. Pismo Myśli Socjalistycznej”, dwutygodnik, 1958—1959; „Przekrój”, dwutygodnik, 1951; „Przekrój”, tygodnik, 1953; „Przekrój Izraelski”, tygodnik, 1959; „Rimon”, tygodnik, 1957; „Życie Izraelskie”, nieregularne, 1956.

⁶ Są to (wydawane nie tylko w języku polskim; podają alfabetycznie): „Bulletin des Affaires Juives en Pologne”, Warszawa 1929; „Die Grodner Zeitung”, Amtliches Organ für Militär- und Revierverwaltung, erscheint jeden Dienstag, Donnerstag und Sonnabend, Grodno 1915 — do 11 XI 1918 (w jęz. niemieckim, polskim i żydowskim); „Gnade und Friede. Mitteilungen aus den Werke des Herrn unter den Juden”, Łódź 1936—1937; „Front Aryjski”. Pismo walczące o Unarodowienie Przemysłu, Handlu i Rzemiosła, Warszawa 1938; „Pająk”. Dwutygodnik Zwalczający Niebezpieczeństwo Żydowskie, wychodzi 1 i 15 każdego miesiąca. Poznań 1938; „Po Grom. Dwutygodnik Narodowo-Społeczny Walczący z Zalewem Żydowskim”, Kępno 1938; „Pod Kropidłem. Pismo Antyżydowskie Poświęcone Obronie Handlu, Przemysłu i Rzemiosła Chrześcijańskiego”, dwutygodnik, Radom 1939; „Pod przęgiem”, tygodnik, Poznań 1923—1939; „Przegląd Judaistyczny”, miesięcznik. Organ Poświęcony Badaniu Kwestii Żydowskiej, Poznań 1922—?; „Rola”, tygodnik, Warszawa 1882—1912; „Rozwój Anty-Żydowski”, Poznań 1938; „Samobrona Społeczna — Żydoznawstwo”, Poznań 1935; „Szturmowiec — Walczący z Zalewem Żydowskim”, Poznań 1935; „Wieczny Żyd”. Czasopismo Apolityczne dla Wszystkich Chrześcjan, Katowice 1938.

⁷ Są to „Lemberger Jüdische Zeitung”; „Der Israelit”, Lwów 1875—1914; „Polish Jews”, New York 1941; „Le Réveil d'Israel”, wydany w Paryżu w 1948 r. przez frankistę — Jana Czyńskiego.

nych językach, świadczy o benedyktyńskiej pracy włożonej przez autora w zebranie tak obfitego materiału. Dają się oczywiście zauważyć pewne luki i niedoskonałości, wynikłe z przedwczesnej śmierci autora tego „wstępnego inwentarza”, którego niestety za życia już nie miał możliwości zobaczyć i ewentualnie skorygować. Niemniej jest to ważny wkład do badań dziejów prasy żydowskiej w Polsce, a tym samym i prasy polskiej.

Marian Fuks

August Grodzicki, *W teatrze życia. Wspomnienia z lat 1920—1980*, Warszawa 1984, ss. 308.

Dziennikarze należą do grupy zawodowej zostawiającej stosunkowo dużo publikacji wspomnieniowych. Z racji barwności opisu, poczytności narracji są to z reguły lektury zajmujące dla szerszego grona czytelniczego. Te walory narracyjne zdają się jednak mieć drugorzędne znaczenie wobec wartości historycznej, czysto poznawczej. Cechą uprawianego przez dziennikarzy zawodu jest aktywność wobec świata, skwapliwość pochłaniania napływających zewsząd informacji, czynna obserwacja rzeczywistości. Niezależnie od tego, na jakim poziomie się one odbywają. A więc, czy będzie to reporter, sprawozdawca parlamentarny czy redaktor naczelny, w każdym przypadku obok refleksji dotyczących samego zawodu, stosunków redakcyjnych i grupowych, potrafią oni powiedzieć coś interesującego na temat rzeczywistości zewnętrznej, w której się obracali. np. życia wielkiego czy małego miasta, tarć i rozległości wpływów politycznych i wreszcie, co nie mniej istotne, na temat ludzi, z którymi się zetknęli. Nie jest to z pewnością stosowne miejsce do oceny jakości pamiętnikarstwa dziennikarskiego, ale trudno byłoby nie wymienić chociażby Józefa Winiewiczza z jego wspomnieniami dotyczącymi stosunków politycznych lat trzydziestych, klimatu funkcjonowania prasy poznańskiej, a szczególnie „Kuriera Poznańskiego”, Jerzego Nowakowskiego, bez którego informacji niewiele by można powiedzieć o kształtowaniu się warszawskiego środowiska dziennikarskiego po I wojnie, Klaudiusza Hrabyka z jego wspaniałymi opisami codzienności i nadzwyczajności życia dziennikarskiego, Adama Ochockiego, który poza znakomitą ujęciem stosunków prasowych potrafił barwnie opisać Łódź tamtych lat, Witolda Zechentera, który tak ciekawie przedstawił „IKC” i Kraków. To wyliczenie nie rości sobie pretensji do kompletności. Pełni jedynie funkcję ilustracyjną wobec tezy, iż pole obserwacji dziennikarskiej może i powinno skłaniać do sporządzenia przekazu ważkiego z historycznego punktu widzenia.

Z tego też punktu widzenia ocenić należy wspomnienia Augusta Grodzickiego, absolwenta filologii polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, stypendysty Funduszu Kultury Narodowej w Paryżu, Londynie i Monachium, dziennikarza katowickiego koncernu „Polonii”, redaktora pierwszej powojennej gazety zakopiańskiej, zastępcy redaktora naczelnego „Dziennika Zachodniego” i „Odry”, członka władz Stronnictwa Demokratycznego, członka prezydium Rady Miejskiej Katowic, od 1946 r. redaktora naczelnego „Kuriera Codziennego”, prezesa warszawskiego oddziału Związku Dziennikarzy Polskich, wykładowcy na studiach dziennikarskich, członka redakcji „Życia Warszawy”, w którym to piśmie był cenionym recenzentem teatralnym, publicystą, kierownikiem działu kulturalnego, korespondentem w Paryżu, a nawet jednym z zastępców redaktora naczelnego, wreszcie współuczestnika wielu oficjalnych delegacji państwowych i dziennikarskich.